

UDK: 159.9(575.1)

Xurinisa QARSHIBOYEVA,
Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti dotsenti v.b
E-mail: xurinisakarshiboyeva@gmail.com.

SamDU professori, f.f.d A.Aliyev taqrizi asosida

THE IMPORTANCE OF ASSESSMENT BASED ON THE INTERNATIONAL TALIS PROGRAM

Annotation

This article provides an analytical description of the possibilities and importance of assessment based on the international TALIS program. It focuses on the issue of assessing the performance of primary school teachers. It is argued that the results of assessing teacher performance based on this program are important for identifying shortcomings and developing development plans to improve the quality of education.

Key words: TALIS, assessment, activity, primary school teachers.

ВАЖНОСТЬ ОЦЕНКИ НА ОСНОВЕ МЕЖДУНАРОДНОЙ ПРОГРАММЫ TALIS

Аннотация

В статье дается аналитическое описание возможностей и важности оценки на основе международной программы TALIS. Основное внимание было уделено вопросу оценки деятельности учителей начальной школы. Было высказано мнение, что результаты оценки деятельности учителей на основе этой программы важны для выявления недостатков и разработки планов развития с целью повышения качества образования.

Ключевые слова: TALIS, оценка, деятельность, учителя начальных классов, образовательная среда.

TALIS XALQARO DASTURI ASOSIDA BAHOLASHNING AHAMIYATI

Annotatsiya

Mazkur maqolada TALIS xalqaro dasturi asosida baholash imkoniyatlari va ahamiyati tahliliy bayon etildi. Unda boshlang'ich sinf o'qituvchilarining faoliyatini baholash masalasiga urg'u berildi. O'qituvchilar faoliyatini bu dastur asosida baholash natijalari ta'lim sifatini oshirish uchun kamchiliklarni aniqlash va rivojlanish rejalarini tuzishda muhim ahamiyatga ega ekanligi asoslandi.

Kalit so'zlar: TALIS, baholash, faoliyat, boshlang'ich sinf o'qituvchilari

Kirish. Jahon ta'lim tizimida kechayotgan innovatsion rivojlanish jarayoni tufayli ta'lim oluvchilarga qulay va maqbul shakllarda hamda samarali texnologiyalar asosida bilim berishga asosiy e'tibor qaratilmoqda. Bu borada Birlashgan Millatlar Tashkilotining xalqaro ta'lim dasturlari va ta'lim tuzilmalari dasturilamal bo'lmoqda.

Ma'lumki maktab ta'limi tizimida boshlang'ich ta'lim muhim bosqich hisoblanib, ta'lim oluvchilarning savodxonligini tarkib topirishni, ularni bilimlar olamiga olib kirishni va dastlabki tarbiya jarayonini amalga oshiradi. Dunyo mamlakatlari ta'lim tizimining boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchilarni keyingi umumiy o'rta va ixtisoslashtirilgan ta'lim bosqichlariga tayyorlaydi. Bugungi kunda boshlang'ich sinf o'qituvchilarining nufuzini oshirish va ularning mas'uliyatini kuchaytirish jarayoni kechmoqda. Shu sababli dunyo mamlakatlari ta'lim tizimining boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatini baholash va uning natijalari asosida sifatli ta'limga erishish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ayniqsa bu borada TALIS, EGMA, EGRA kabi xalqaro baholash dasturlariga asosan boshlang'ich sinf o'qituvchilarining faoliyatini baholash, olingan natijalarga ko'ra ta'limni rivojlantirish asoslarini ishlab chiqilmoqda.

Mamlakatimiz ta'lim tizimi, jumladan, boshlang'ich ta'lim bosqichida ana shu jarayonlarga hamohang ravishda strategik islohotlar amalga oshirilayotganligi ma'lum. "Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi"da mamlakatimizda sifatli ta'limga erishish vazifasi qo'yilgan. Shu jihatdan boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatini baholab borish sifatli ta'limga erishishning muhim asoslaridan biri hisoblanadi. Bu borada ayniqsa, xalqaro baholash dasturlariga asoslanish yanada samaraliligi bilan ahamiyatga ega.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. O'zbek pedagog olimlaridan U.Begimqulov, R.Jo'rayev, Sh. Mardonov,

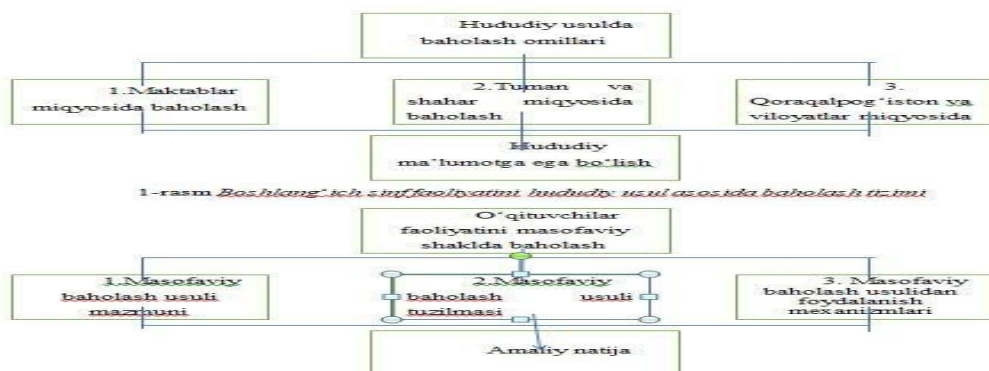
R.Safarova, Sh. Olimov kabilarning tadqiqotlarida o'qituvchilarning faoliyatini o'rganish bo'yicha muhim nazariy qarashlar bayon qilib o'tilgan. O'zbek olimlaridan G.Muhamedov, S.Matchonov, U.Xodjamqulov, X.Murodov tadqiqotlarida ta'lim muhitini o'rganib borish va ular asosida ta'lim muhitini rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan. Xorijlik pedagog olimlardan K. Rojers, N. Bernshtam, A. Xumayni tomonidan dunyo mamlakatlari ta'lim faoliyatini xalqaro dasturlar asosida baholash metodlari bo'yicha tavsiyalar shakllantirilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi "Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi, 2020 yil 11 maydagi "2022-2026 yillarda xalq ta'limini rivojlantirish bo'yicha Milliy dasturni tasdiqlash to'g'risida"gi, 2022 yil 21 dekabrda "Yangi O'zbekiston ma'muriy islohotlarini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'rida"gi Farmonlari va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 8 dekabrda 987-son "Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarorida mamlakatimiz o'qituvchilari faoliyatini TALIS xalqaro baholash dasturi asosida o'rganib borish vazifasi belgilangan.

TALIS xalqaro baholash dasturi quyidagi masalalarni o'rganadi:

- 1) o'qituvchilar faoliyatini o'rganish;
- 2) o'qituvchilarning ish sharoitini o'rganish;
- 3) maktabning ta'lim muhitini o'rganish.

Biz tomonimizdan shakllantirilgan boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatini TALIS xalqaro dasturi asosida baholashning mazkur hududiy shaklda va markazlashgan shaklda baholash usullari yangi metodika sarasiga kirishini eslatib o'tish joiz.

2-rasm TALIS xalqaro dasturi asosida boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatini baholashning masofaviy shakli usulidan foydalanish omillari

Shunday qilib TALIS xalqaro baholash dasturi asosida boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatini masofaviy baholash usuli yangicha yondoshuvdir. Bu usulni mamlakatimiz tajribasidan o'tkazish va ommalashtirish taqozo etiladi.

Tadqiqotda bilish nazariyasining kommunikativ natijasini ta'minlashga qaratilgan nazariy (tahliliy, qiyosiy, analiz, sintez), diagnostik (so'rovnoma, kuzatish, test, suhbat), prognostik (ekspert baholash, hududiy baholash, markaziy baholash) va pedagogik eksperiment (ma'lumotlarni statistik qayta ishlash, ularni grafik tasvirlash) metodlari majmuidan foydalanildi.

Tahlil va natijalar. Boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatini TALIS xalqaro dasturi asosida baholash mamlakatimiz ta'lim sifatini oshirish uchun xizmat qiladi. Baholash quyidagi vazifalarni o'z ichiga oladi.

boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatini TALIS xalqaro dasturi asosida baholashning nazariy masalalarini o'rganish;

boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatini TALIS xalqaro dasturi asosida baholashning hududiy usulini ishlab chiqish;

boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatini TALIS xalqaro dasturi asosida baholashning markaziy usulini yaratish;

boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatini TALIS xalqaro dasturi asosida baholash samaradorligi bo'yicha pedagogik tajriba-sinov ishlarini o'tkazish va ularning natijalari asosida tavsiyalarni shakllantirish.

Tadqiqotning amaliy natijalari:

boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatini TALIS xalqaro dasturi asosida baholashning kasbiy bilim, kasbiy ko'nikma va o'z ustida ishlash nazariy masalalari tadqiq etilgan;

boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatini TALIS xalqaro dasturi asosida baholashning hududiy va markaziy baholash usullari ishlab chiqilgan, ulardan foydalanish shakllari belgilangan;

boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatini TALIS xalqaro dasturi asosida baholashning model tizimlashtirilgan;

boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatini TALIS xalqaro dasturi asosida baholashning amaliy samaradorligi ko'rsatkichlarini aniqlash tizimi tarkib toptirilgan.

Xulosa va takliflar. Tadqiqotimiz natijasida quyidagi umumiy xulosalarga kelindi:

1. Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida va uning "Insonga e'tibor va sifatli ta'lim yili" davlat dasturida o'qituvchilarning jamiyatdagi nufuzini ko'tarish, ularga munosib ish sharoitlari yaratib berish hamda o'qituvchilar faoliyat samaradorligini oshirish vositasida sifatli ta'limga erishish vazifasi qo'yilgan. Shu jihatdan mazkur vazifaning ijrosini ta'minlashda boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatini xalqaro dasturlar asosida baholash va ularning natijasiga ko'ra bu masalalarda yangi rivojlanish dasturlarini ishlab chiqish dolzarb bo'lib turibdi.

2. Boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatini baholashning zaruriyati ularning kasbiy bilim, kasbiy ko'nikma darajalarini va o'zi ustida ishlash malakasini baholash bilan belgilanadi. Bunda TALIS xalqaro dasturining qoidalari va talablariga asoslanish muhim o'rin tutadi. TALIS xalqaro dasturining maqsad va vazifalari o'qituvchilar faoliyati, ularning ish sharoiti va maktabdagi ta'lim muhitini baholashdan iborat.

Shu jihatdan mazkur xalqaro dastur asosida mamlakatimiz boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatini baholashda ularning ish sharoiti, malaka darajasi va faoliyat samaradorligini o'rganish maqsadga muvofiq bo'ladi.

3. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining faoliyatini TALIS xalqaro dasturi asosida baholash bilan mazkur yo'nalishda yangi rivojlanish dasturlarini ishlab chiqish asoslariga ega bo'linadi. Bularning barchasi boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatini TALIS xalqaro dasturi asosida baholashning nazariy masalalari ko'lamini tashkil etadi.

4. O'zbekistonda boshlang'ich ta'lim sifatini amalga oshirishning muhim omillaridan biri boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatini muntazam baholab borishdir. Bunda ayniqsa dunyo miqyosida tajribadan o'tgan TALIS kabi xalqaro dasturlarga asoslanish maqsadga muvofiq bo'ladi. Shu sababli mazkur xalqaro dastur asosida boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatini baholash metodlarini ishlab chiqish muhimdir. TALIS xalqaro dasturi asosida boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatini baholashda hududiy usul amaliy ahamiyatga ega. Biz bu usulning asosini boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatini maktablar, tuman(shahar)lar va viloyatlar miqyosida baholashda ko'ramiz.

5. TALIS xalqaro dasturi asosida boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatini baholashning markaziy usuli strategic samarador hisoblanadi. Bu usulning asosi boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatini ushbu dastur asosida markaziy ta'lim davlat boshqaruvi organlari tashabbusi, o'qituvchilarning malaka oshirish muassasalari takliflari va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikka binoan baholashdan iborat. Biz tomonimizdan shakllantirilgan TALIS xalqaro dasturi asosida boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatini baholashning "Boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyati" nomli kompyuterli masofaviy baholash usulidan foydalanish keng imkoniyatlarga egaligi bilan samarali hisoblanadi. Asosiysi bunda baholash jarayonida inson omili susayadi.

6. Biz tomonimizdan shakllantirilgan boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatini TALIS xalqaro dasturi asosida baholashning mazkur hududiy va markaziy usullari yangi metodika sarasiga kirishini eslatib o'tish joiz.

7. Boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatini TALIS xalqaro dasturi asosida baholashning nazariy – metodik xususiyatlari samaradorligi bo'yicha pedagogik tajriba-sinov ishlari maxsus tizim asosida amalga oshirildi. Unda tajriba-sinov ishlari dasturi tuzilib, respondent o'qituvchilar tarkibi tanlandi. Dasturda tajriba-sinov ishlarini o'tkazishning bosqichlari belgilanib metodikasi aniqlab olindi. Pedagogik tajriba-sinov ishlarini o'tkazishdan avval pespondent boshlang'ich sinf o'qituvchilariga tushuntirish berilganligi bu ishda ularning faol ishtirok etishini ta'minladi. Natijada tajriba va nazorat guruhidagi respondent boshlang'ich sinf o'qituvchilarining faolligiga erishildi.

8. Ikki bosqichda o'tkazilgan pedagogik tajriba-sinov ishlari natijalarini alohida – alohida tahlil qilish shu mazkur ishning samaradorligini ta'minlashdagi omillardan biri bo'ldi. Buning natijasida tajriba—sinov ishlarining ma'lumotlarini kutilgan darajada umumlashtirishga erishildi. Pedagogik tajriba-sinov

ishlari tizimli yondoshuv asosida amalga oshirilganligi uchun tadqiqotning nazariy xulosalari va amaliy metodik yondoshuvlari kutilgan darajada sinovdan o'tkazildi. Bularning barchasi pedagogik tajriba-sinov ishlarining natijalarini kutilgan darajada bo'lishini ta'minladi. Olingan natijalar 14,1 foizni tashkil etdi.

Mazkur xulosalar asosida quyidagi takliflarni taqdim etish maqsadga muvofiq bo'ladi: 1. TALIS xalqaro dasturi asosida boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatini baholab borish ularning kasbiy va amaliy tayyorgarlik darajasini kuchaytiradi. Shu sababli bunday baholash jarayoni muntazam ravishda

o'qituvchilar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash kurslari vositasida amalga oshirib borish maqsadga muvofiq bo'ladi. 2. TALIS xalqaro dasturi asosida baholash bo'yicha ko'nikmalarini oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari tarkib toptirish muhim amaliy imkoniyatlarni beradi. 3. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini TALIS kabi xalqaro baholash dastutrlarini oliy pedagogik ta'lim jarayonida mustaqil ta'lim vositasida o'zlashtirishga yo'naltirish kutilgan samarani beradi.

ADABIYOTLAR

1. Abdiyeva, G. B., & Qarshiboyeva, X. K. (2022). Dars jarayonlarida pedagogik texnologiyalarni qo'llash orqali ixtirochilikka oid kompetensiyalarini shakllantirish. *Eurasian Journal Of Social Sciences, Philosophy And Culture*, 91-94.
2. Akhmedov, B. A., Qarshiboyeva, X. K., Razzakova, G., Karimova, F. K., Yusupova, S., & Xujamkulov, P. & Eshnazarova, MY (2023). Problems of modern urbanization. *Uzbek Scholar Journal*, 22, 6-13.
3. Ergashev, U. (2022). Elektron masofaviy ta'limda axborot texnologiyalarini multimediya vositalarida o'qitishning o'rni: Ergashev Ulug'bek Erkinovich, Shodmonqulov Mirjalol Turon o'g'li, Turatov Hojakkbar Shavkat o'gli. *Журнал математики и информатики*, 2(3).
4. Jabborova O. Boshlang'ich ta'limda me'yoriy hujjatlarni yuritish. –Ch.: "Yangi chirchiq book". 2023-128b.
5. Karimovna, K. K. (2023). Taking the Education System to a New Level with the TALIS International Assessment Program and Action Strategy. *Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture*, 4(4), 245-249.
6. Karimovna, Q. X. (2023). Boshlang'ich sinflarda imloviy savodxonlikni oshirishda chiroqli yozuv malakalarini shakllantirishning ahamiyati. *O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali*, 2(23), 100-105.
7. Qarshiboyeva, X. K. (2020). Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ona tili va o'qish darslarida nutqiy faoliyatini takomillashtirish yo'llari. 1(1), 379-382.
8. Qarshiboyeva, X. K. (2023). TALIS xalqaro baholash dasturining ahamiyati va afzalliklari. *Mugallim ilmiy metodik jurnali*, 1(3), 72-77.